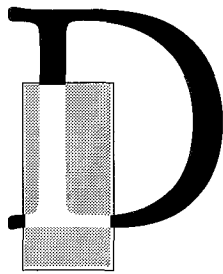

MARIA TERESA CABRÉ I CASTELLVÍ

ENTREVISTA A

DOMINIQUE MAINGUENEAU

ominique Maingueneau (París, 1950), és un dels especialistes francesos en anàlisi del discurs més coneguts. Va ser alumne de l'École Normale Supérieure de Saint-Cloud. Actualment ensenya lingüística a la Universitat d'Amiens. És autor de nou llibres i de molts articles; de tota la seva ampla producció, destaquen les obres panoràmiques sobre l'anomenada escola francesa del discurs. Del seu primer llibre sobre anàlisi del discurs, *Introduction aux méthodes de l'analyse du discours* (Hachette, 1976), se n'han venut 14.000 exemplars i ha estat traduït al castellà i al portuguès. La seva claredat expositiva l'ha dut a fer cursos d'anàlisi del discurs a les Universitats de Barcelona, Madrid, Brasília, São Paulo, Campinas, Lisboa, Hèlsinki i Kassel.

— *Com descriuríes el panorama de l'anàlisi del discurs actualment? Quines tendències, escoles i autors destacaries?*

Considero que la situació actual és d'una gran confusió. Al començament de l'anàlisi del discurs les coses eren força més clares, perquè els francesos eren pràcticament els únics que s'hi dedicaven, però ara hi ha una mena de barreja total entre la línia diguem-ne anglosaxona i la tradició francesa, que més que francesa es pot considerar europea, ja que, encara que va néixer a França perquè s'hi donaven les condicions òptimes perquè així fos, és fonamentalment un enfocament europeu. El que passa ara és que les dues concepcions es donen simultàniament sense contaminar-se l'una a l'altra, perquè en el fons difícilment es poden mesclar.

— *Quines diferències establiríes entre les dues concepcions?*

Allò que s'anomena anàlisi del discurs als països anglosaxons és sobretot gramàtica del text —encara que estigui passada de moda— i sobretot anàlisi conversacional. Això no té res a veure amb la tradició francesa, que és pròpiament anàlisi del text amb la idea que el subjecte és alhora la font de l'enunciat i un producte del mateix text, una figura ambigua. Als treballs anglosaxons no existeix aquest problema de la “subjectivitat”; només hi ha qui parla, res més. La noció de la subjectivitat, doncs, seria la primera diferència entre les dues vies conceptuals.

La segona diferència rau en el tipus de referències teòriques de les dues vies. A França l'AD es basa en la filosofia, la història i la lingüística; en els treballs anglosaxons hi ha molt poca referència a la lingüística, en el fons. Es preocupen més de l'aspecte de les funcions del llenguatge, dels aspectes pragmàtics; però el detall lingüístic no els interessa gaire. Els temes més tractats són els recursos que el qui parla fa servir per exercir una determinada funció lingüística que aconsegueix uns determinats resultats. Es preocupen més de per quina raó es parla, i no tant de com parla.

— *Però aquest tipus d'estudi també es fa avui dia a França...*

Efectivament, perquè els francesos s'han contaminat de la línia anglosaxona; no l'escola francesa, sinó els analistes francesos. Amb això hi ha una paradoxa: els especialistes francesos en AD s'han endinsat sense una gran consciència en els tipus de problemes de l'escola anglosaxona, però en canvi no s'ha produït una síntesi entre les dues vies.

— *Des del panorama que vas presentar al teu primer llibre de síntesi fins ara, quins canvis creus que s'han produït?*

Actualment, molts especialistes en AD han abandonat aquest camp de recerca i molts altres es dediquen a la conversa i a la pragmàtica i, doncs, s'interessen més per les funcions del text que no pas per la seva estructura lingüística. Això em sembla una regressió, en el fons; perquè tenia molt més interès aquesta aliança entre la lingüística i l'anàlisi del text de l'escola francesa dels inicis.

— *Però no creus que aquest abandó de la preocupació per l'estructura fa molt temps que es va produint als treballs francesos, que progressivament han anat esdevenint més i més subjectius?*

Sí, sí; i em sembla que això és també conseqüència que l'AD s'ha anat acostant progressivament a la sociologia, i a una sociologia molt empírica; és a dir, no a una sociologia de Durkheim o de Marx, sinó a una microsociologia de les interaccions, que no dic pas que no sigui interessant, però que afavoreix aquest empirisme generalitzat que observem als treballs anglosaxons.

— *Però creus que l'escola francesa d'anàlisi del discurs havia produït models d'anàlisi prou rigorosos i explícits?*

Jo diria que hi ha dos corrents en l'escola francesa d'anàlisi del discurs. L'un que basa la seva anàlisi en la segmentació del text per interpretar-lo; és un model que està molt a prop de l'enfocament psicoanalític. L'altre, que és integratiu, tracta d'entendre el funcionament global del discurs. Són dos enfocaments complementaris, però molt diferents. L'un té més a veure amb l'hermenèutica, amb la interpretació; i l'altre té més connexió amb els models clàssics, és a dir, amb la representació d'un funcionament, d'unes regles del joc.

De totes maneres, quan penso en l'anomenada escola francesa i en les seves vies de recerca, crec que totes les seves manifestacions són més un programa que no pas una realització; és a dir, hi ha una paradoxa, perquè ara hi ha especialistes que deixen de treballar en l'anàlisi del discurs sense adonar-se que aquesta concepció no va començar mai en realitat de manera sistemàtica. Es van fer molts treballs dispersos, però no es va arribar mai a un model global. Jo vaig proposar un model integrat per al discurs religiós, però no es va fer el mateix en altres terrenys, en altres tipus de discurs...

— *Però no creus que en el camp del discurs polític és on els especialistes de l'anomenada escola francesa han treballat més i han produït més resultats?*

S'hi ha treballat de manera molt dispersa, molt fragmentària; perquè el discurs polític és molt analític; se segmenta el text, per extreure'n interpretacions; però no s'ha proposat un model d'anàlisi global per a aquest tipus de discurs. En el fons, és normal que no s'hagi donat en aquest camp, perquè la política és un món d'interpretacions; quan es llegeix un text polític és per a interpretar-lo, per extreure'n allò que és inconscient, que està amagat; és gairebé automàtic que així es produeixi.

En canvi, el discurs religiós és una altra cosa; és absurd de fer una recerca dels pensaments amagats que conté; no té tant interès; el que se sol fer és una recerca del funcionament del discurs. Així veiem com els objectes de recerca condicionen i influeixen el tipus d'anàlisi.

Em sembla que actualment el camí que pren el discurs anglosaxó és una mica perillós, perquè en lloc d'interessar-se pels grans tipus de discurs o de textos, estudia la conversa, que és un domini a part de la preocupació de l'escola francesa de l'inici...

— *Creus que és gratuït que la disciplina de l'AD a França neixi lligada a la política i sigui projectada políticament, utilitzada també políticament?*

És evident que no. El discurs polític afavoreix la interpretació de l'inconscient i utilitza el concepte d'ideologia, fet que afavoreix la lluita concreta, la utilització de la ideologia com una arma de poder. De totes maneres, el discurs polític és més complex que no es pensa. Actualment, la dicotomia discurs marxista-no marxista, que ha estat una de les grans contraposicions dels analistes francesos, sembla absurda, passada.

— *Alguns especialistes francesos, com ara Ducrot, diries que s'han passat a l'escola anglosaxona?*

No, perquè Ducrot treballa amb una perspectiva diferent de la dels anglosaxons; els seus treballs sobre l'argumentació lingüística, per exemple, permeten una anàlisi dels textos. Els corpus de Ducrot són més literaris que no pas de llenguatge ordinari.

— *Així, tu creus que el tipus de text també diferencia les dues escoles?*

Penso que és molt més complex que això. La diferència entre els dos tipus de corpus no és solament una diferència empírica, sinó una conseqüència de la concepció teòrica de què pertanyen. En una societat es produeixen els dos pols: les situacions de tertúlia normal, representades pel llenguatge ordinari, i els discursos de referència. El problema és saber si es pot pensar amb el mateix tipus de conceptes ambdós pols; si amb un mateix model es pot estudiar el discurs, diguem-ne, informal i el formal. És un problema poc estudiat; els especialistes es mouen dins dels implícits dels models, tant els de l'escola francesa com els de l'anglosaxona. Hi ha pocs especialistes que explicitin el problema, perquè és realment complex.

— *Tornem a la diferència entre les dues concepcions o escoles d'anàlisi del discurs...
Has parlat abans de la diferència de referències teòriques...*

L'escola francesa té diversos orígens. És fonamentalment una tradició europea d'anàlisi de textos, el que alguns anomenen filologia, que és una vella tradició europea. Hi ha la tradició francesa del comentari de textos, que és un dels trets més significatius de la tradició pedagògica francesa. I, finalment, hi ha l'estructuralisme, que va fer una síntesi entre la psicoanàlisi de Lacan i la filosofia marxista; i aquesta aliança va ser la causa que l'anàlisi del discurs es donés a França; però és fonamentalment europea.

— *I la línia Van Dijk...*

No hi té res a veure, perquè el que Van Dijk anomena discurs és el que Saussure anomenava "parole"; és a dir, el discurs és un enunciat en una situació determinada. En aquesta concepció no hi ha cap supòsit teòric previ; és l'objecte que crea la teoria, per tant, ho inclou tot, és un quadre massa ampli... En realitat és una idea perillosa, perquè no hi ha un marc teòric inicial.

Aquest quadre teòric va existir al començament de l'AD a França amb la convergència entre psicoanàlisi i marxisme, i amb la lingüística com a disciplina mediatra. El problema és que els especialistes no eren conscients d'aquest marc i aquesta és la causa de la situació de la crisi actual de l'escola francesa: com que no hi va haver una explicitació prèvia dels conceptes, en el moment en què va canviar el panorama teòric es va crear un desconcert. Per això, molts es van passar a l'escola anglosaxona, perquè els semblava més activa, ja que s'hi produïen treballs, perquè no s'havia creat encara la necessitat de reflexionar sobre els conceptes.

— *Encara tornem a les referències teòriques de la línia de discurs anglosaxona...*

L'empirisme anglès és a la base de l'escola anglosaxona del discurs, amb la idea de la societat com un "pacte" implícit, una xarxa de convencions entre individus i grups, amb aquesta visió tan pragmàtica, en el fons, de la societat. Aquesta idea d'una mena de dret jurídic implícit en les relacions socials és una de les característiques subjacents de l'escola anglosaxona. Hi ha, en segon lloc, la tradició de la sociologia empírica anglosaxona, que estudia situacions concretes, que intenta entendre la pràctica social a l'escala més petita, més detallada. En aquest sentit, es considera que les interaccions socials són totes significatives. En tercer lloc, hi ha una aliança pràctica entre la pragmàtica, que al començament no estava interessada per la conversa, i la sociologia de la microinteracció; la qual aliança produeix un corrent de recerca, evidentment interessant, però per a nosaltres difícil d'entendre, perquè mai no se n'expliciten els fonaments teòrics. S'han fet, això sí, moltes anàlisis, però no s'ha treballat en una concepció fonamental prèvia; sovint, les anàlisis que es fan no se sap ni d'on procedeixen ni cap a on van, i el lector especialitzat, si es preocupa per la teoria, ha de reconstruir –de vegades sense reixir-hi– el model de partida. Per mi, aquesta escola és excessivament pràctica, excessivament concreta; massa centrada en l'anàlisi i massa despreocupada de la reflexió fonamental. És ben cert que els francesos tenim el defecte contrari... massa especulació que de vegades no para enlloc.

En cap moment no voldria donar a entendre que penso que no hi ha cap fonament en l'escola anglosaxona del discurs; el que dic és que no s'hi fa explícit el quadre teòric de partida i que no es treballa prioritàriament en un model global que sigui satisfactori.

— *Creus que l'escola francesa del discurs és una escola actualment viva, activa, productiva? Podries donar algun nom representatiu de l'escola francesa del discurs?*

Em sembla que no hi ha un nom representatiu de l'escola francesa, sinó diversos noms dins de cada tendència. Pêcheux, per exemple, és típic de la conjuntura inicial, en el sentit que és un deixeble d'Althusser i de Lacan; però és curiós que no es preocupés de l'estructura del text, sinó només de la seva semàntica. Pêcheux hauria estat la persona més adequada per construir una teoria de l'AD, però no es va preocupar del text en si mateix, sinó d'altres aspectes de caire filosòfic, crític i poètic. A més, Pêcheux es va dedicar sobretot a les lluites teòriques, dins el marxisme i contra els antimarxistes.

Ara no hi ha ningú que representi adequadament l'escola francesa. Tampoc no es pot parlar de veritable escola en el sentit teòric; es pot dir, en canvi, que hi ha una pràctica amb una teoria implícita. Però, perquè aquest quadre de treball progressés, hauria de tenir una teoria fonamentada i explícita que ara sembla que no existeix.

Si l'escola francesa neix dins el quadre de referència Althusser-Marx, cal que sàpiga si aquest quadre la defineix totalment o bé és conjuntural des del punt de vista conceptual. Si arribéssim a la conclusió que Althusser i Marx són les úniques referències de l'escola francesa, podríem dir que és una escola acabada, morta. Em sembla, però, que aquestes no són les seves úniques referències. Observem que l'escola neix públicament el 1969 amb el número especial de la revista *Langages* i el llibre de Pêcheux; però el mateix any apareix el llibre de Foucault que es preocupa també pel text, fet que prova que Althusser no és l'única referència; encara que provoqui una barreja, poc explícita i molt confusa, obre una esperança teòrica.

— *I dins l'escola anglosaxona, quins noms destacaries com els més representatius?*

Penso, per exemple, en Gumperz, en Hymes...

— *Més aviat sociolingüistes...*

Bé, però és una visió etnològica... Una de les maneres de caracteritzar aquest corrent és insistir en l'aspecte etnogràfic, en el sentit que tracta aspectes de microsociologia i no de macrosociologia. A Europa estàvem obsessionats per les classes socials, per l'estructura de la societat, per la ideologia, és a dir, pels aspectes generals de la societat; en canvi, als Estats Units els preocupaven més els aspectes individuals, de grups i grupúsculs, de manera que els conceptes etnogràfics d'extracció social, de poder, de força simbòlica, etc., que havien estat bandejats per l'escola francesa pel fet de ser poc globals, són els prioritaris per a la línia anglosaxona.

— *Es pot imaginar una via de síntesi amb vista al futur?*

Tal com estan les coses, és difícil de predir el futur. Com he dit al començament, a França hi ha una certa confusió. Als treballs concrets dels especialistes no es dona cap barreja d'elements de referència i de conceptes, sinó una separació total.

Per manca d'un quadre teòric adequat, ara hi ha una mena de paràlisi de l'escola francesa; i, d'altra banda, la falta de marc teòric dels treballs anglosaxons i la immensitat dels corpus possibles –ja que el treball de la interacció no posa límits– té un gran poder d'atracció sobre els especialistes, perquè és més fàcil, menys tècnic, més concret que no pas el treball amb i dins la teoria. En aquest sentit, l'escola anglosaxona és poc elitista, perquè permet de treballar a persones amb poca capacitat per a la teoria.

— *Quins serien els representants a França de la línia anglosaxona?*

Jo diria que a França, així com a Suïssa, els treballs que no s'enquadren dins l'escola francesa d'anàlisi del discurs lligat a la ideologia i a la història, presenten una forta dosi d'especificitat que els allunya de ser considerats uniformes en la tradició anglosaxona.

Aquests treballs parteixen d'una síntesi molt original entre els aspectes argumentatius i conversacionals del discurs. La manera de pensar el lligam entre la conversa i l'argumentació és típicament europea, perquè denota una voluntat de pensar en la coherència textual discursiva, des d'aquest doble aspecte original del discurs, abans que en els aspectes merament sociològics. Quan es llegeix Gumperz, per exemple, es veu molt clar que el que l'interessa és el problema de les desigualtats socials, de les diferències entre negres, hispans o jueus, etc. Quan es llegeixen els treballs de l'escola de Ginebra, es remarca que el que els interessa és sobretot la complexitat del text, els recursos subtils que s'han utilitzat per a la seva construcció, la imbricació dels elements lingüístics en els textos per influir sobre el destinatari, per construir una argumentació, etc. És una visió més subtil i més encaixada en els aspectes lingüístics, perquè els seus representants són lingüistes.

Considero que és legítim que els no lingüistes s'interessin pel discurs, perquè el llenguatge té aquest doble vessant que el fa tan ric: el formal i el social. Els especialistes en discurs americans no són lingüistes, sinó que solen procedir de la sociologia o de l'etnologia. Per això els interessen aspectes diferents dels textos.

Tu, que has fet treballs de síntesi, que has proposat un model teòric global per a un tipus de discurs i que has practicat altres concepcions per analitzar textos concrets, quina és la teva anàlisi del discurs? Quina és la teva posició teòrica?

Encara que jo hagi treballat en aspectes diversificats de l'anàlisi del discurs hi ocupo una posició molt marginal. Els meus treballs estan més acostats a la semàntica i a M. Foucault que no pas a les línies més clàssiques de l'anomenada escola francesa. Sempre m'ha preocupat més una visió global del discurs i els seus aspectes semàntics que no pas els ideològics. No haver treballat lligat als moviments de l'escola francesa em comporta ara un avantatge, perquè em permet de no viure directament la crisi de la via clàssica.

En aquests moments preparo una nova síntesi per aclarir la situació; després m'agradaria fer un treball més teòric, però considero que és una feina de molts anys.

— *D'entre tota la teva producció, quina obra destacaries com la més innovadora?*

Sense dubte, *Genèses du discours*. És el llibre que considero més innovador i més acabat, perquè presenta una proposta de model global integratiu, que inclou els diversos aspectes del discurs: el destinatari, el locutor, el context social, la intertextualitat, etc. En aquesta proposta considero que hi ha unes operacions semàntiques profundes que permeten de donar una identitat al discurs pensat com a interdiscurs, és a dir, com a interacció entre diverses posicions discursives. Aquesta és l'originalitat del treball: la integració. En contrast, l'esforç de l'escola francesa d'aquell temps era el de descompondre el text en fragments per extreure'n una interpretació, seguint la idea de Freud que l'anàlisi és una descomposició de les continuïtats.

Però tots dos models, tant el que es basa en la integració com el que recolza en la segmentació, són complementaris. Parteixen de concepcions clarament diferenciades i permeten arribar a resultats que es poden complementar si s'apliquen al mateix discurs.

París, 6 d'abril de 1990

Maria Teresa Cabré i Castellví
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA DE DOMINIQUE MAINGUENEAU

- Iniciation aux méthodes de l'analyse du discours*. Paris, Hachette, 1976.
Linguistique française. Iniciação à la problématique structurale. En col·laboració amb J. L. Chiss i J. Filliolet. Paris, Hachette. Volum I: 1977; Volum II: 1978.
Les livres d'école de la République, discours et idéologie. Paris, Le Sycomore, 1979.
Approche de l'énonciation en linguistique française. Paris, Hachette, 1981.
Sémantique de la polémique. Lausanne, l'Age d'Homme, 1983.
Carmen, les racines d'un mythe. Paris, Sorbier, 1984.
Genèses du discours. Liège, P. Madarga Editeur, 1984.
Éléments de linguistique pour le texte littéraire. Paris, Bordas, 1986.
Nouvelles tendances en analyse du discours. Paris, Hachette, 1987.
Pragmatique pour le discours littéraire. Paris, Bordas, 1990. (En premsa).